

БОРИВОЈЕ АДАШЕВИЋ

Уколико бисмо могли да замислимо једног класика, нека то буде Лав Толстој, који живи у наше доба, храни се нашом храном и пије нашу воду, чита наше новине и гледа емисије на нашој телевизији („Двор није емисија”, чујем како ми довикује један глас) – можемо ли, под условом да то учинимо, можемо ли, велим, да покушамо дати одговор на питање које се само по себи намеће, а које гласи: Какву би то књижевност он данас, међу нама и са нама, писао? Да ли би та његова књижевност – а ово су већ питања која исписује једна замахнута рука и једна свест у којој се пробудила радозналост – била *висока* или би пак била одвећ *ниска*? И шта данас, сред доба које је перцепцију стварности окренуло тумбе, на главу постављајући оно што је у последњих неколико хиљада година чврсто стајало на својим стопалима, шта дакле данас значи бити узвишен у *есџејским*, хоћу рећи *уметничким* достигнућима, а шта значи бити низак, *осредњи*, у тежњи ка њиховом остварењу? Ако би дакле, Лаве, ти данас са нама играо насред нашег књижевног подијума, какву би то игру, Лаве, играо? То је питање које постављам пред собом самим и пред вама, размишљајући о свом сопственом бављењу литературом, о својим сновима и стремљењима ка уметничкој остварености текста, ка његовој сврховитости, предметности и, јакако, његовој *високој* вредности. Његовој социјалној функцији такође. Да ли би тај наш Лав изабрао да не види оно што су видели и значајни аутори, мушки колико и женски, Ана Радин, на пример, да такозвана *шривијална књижевност*, јуче а и данас, *не користи ниједан језички, жанровски, мошиски или сџилисџички облик који не користи, или не би могла користишши, уметничка књижевност*? Или би изабрао да у књижевни тренутак гледа отвореног погледа, онако како на проблеме, више феномене

стварности, гледају људи *ошвореног ока*? Не узимајући право да говорим у име другог, узимам слободу да кажем своје мишљење које у целини иде у прилог потоњем. Најпре ће бити тако да би тај мој, можда и ваш, Лав, свакако за себе одвојио могућност да отвори *буквицу* онога што зовемо *ниском књижевношћу*, покушавајући да у историји те субверзивне *паралићераиуре* пронађе ризницу неостварених покушаја да се досегне узвишенији степен квалитета, може бити и *бескрајни сјисак* иновативних решења у свом празаметку, у свом нуклеусу. Место, јамачно, са којег се може кренути у даљ под новим условима, са новим, озбиљнијим третманом попуњених решења, њиховим варирањем, развојем, усавршавањем до тачке у којој стољује високи квалитет књижевног текста. Свакако би било тако да би тај наш у бити савременик, а великан, тај класик у времену испод части сваког класика, загледиан у историјски развој књижевности схватио да су у одређеним периодима одређени књижевни облици постајали изразито популарни код публике, у времену еволуирајући и мењајући своју позицију, различито вредновани, од паралитерарног статуса па све до литерарног канона. То што се *данас* (дакле, још увек) догађа са такозваном *ниском књижевношћу*, није ли налик на оно што се, рецимо, у средњем веку догодило са раздвајањем црквене, институционализоване књижевности од оне друге, сумануто субверзивне, народне књижевности, те су за тривијалне жанрове, популарне преко границе у то доба дозвољене неком књижевном енцикликом, налик оној папској (неки наши би можда рекли *џајанској*), сматрани комедија, *роман* и лирска песма?! Није ли то, ако ми дозволите, исто? У питању је само квалитет књижевног дела и под капом небеса ништа друго осим тога. Знао би тај наш Лав Николајевич, не бисмо то морали да му кажемо, да је ренесанса управо из тих разлога очарвајући период уметничког процвата и слободе, из разлога што је знала да препозна и уврсти оно што је било противно утврђеном канону у само средиште канона. Јер му је заправо тамо место. Питање квалитета питање је друге врсте и тиче се вредновања, те одређивања места сваком аутору понаособ и нема посебних додирних тачака с темом о којој данас расправљамо. Како се на овом нашем свету одвајкада све окретало и испонова враћало на неку врсту почетка, тако се и овом процесу не види краја. Није наиме у питању процес усвајања књижевних датости, већ процес књижевне еволуције која вазда обрће исте приче и исте принципе, само другачијим средствима и другачијом брзином. „Ко је видео садашњост”, каже пословица једног паметног народа, „видео је све”. Борхес на једном месту каже и то да на свету постоје свега четири приче и да ћемо у времену које преостаје нашој цивилизацији наставити да

их препричавамо, вазда новим начинима, преображене. То ваљда потврђује ону првоизречену истину коју је увидео и безимени мудрац оног паметног народа. На том месту се поново појављује основно питање књижевног стваралаштва, питање квалитета. „Ту долазимо до кључне приче. Кич није опасан док не претендује да себе стави на место врхунске вредности. И ако говоримо о политичком пројекту из приватних углова, морамо да поставимо питање који је његов политички пројекат” (Јасмина Лукић). Цитирана дама, чије радове пажљиво читам, наставља даље: „Могуће је да та жена (Анабела Басало) пише добро, можда пише лоше. Опет ће бити питање на који начин она себе и свој текст позиционира? На који начин се тај текст чита? Љиљана Хабјановић Ђуровић постаје опасна кад је Јован Деретић наведе као представницу женске литературе у новом издању *Историје савремене српске књижевности*. То је тачка у којој прича постаје озбиљна. Ту се прича враћа мени и неко би могао да ми постави питање зашто ја о томе још увек немам текст.” Ова мудра особа износи закључак уместо мене који у овом часу знатижељно размишљам у цитатима: „Немам проблем са литературом која је популарна литература, али која не покушава да се наметне као мерило вредности, идеолошки и канонски. Јер, то је прича о идеологији.” Понављам, основно питање је питање квалитета књижевног дела. Све друго, питања књижевних облика, врсте и жанра у потпуности се налази у зони коју обнаша секундара. Дозволите ми зато да на овом месту на тренутак исказем оно о чему опрезно размишљам. Ако један нобеловац, поименце Патрик Модижано, у свом делу отвори врата читавом низу решења и списатељских алата доспелих до његовог радног стола управо из француске паралитерарне сцене и не само из ње, из такозване *ниске књижевности*, и то уради на начин у потпуности достојан Нобелове награде за књижевност, није ли време да се, окаснели вазда као и у свему другом, над таквом чињеницом по добро замислимо? Ако један Американац, Пол Остер, реактуелизацијом детективног и крими-жанра, чак појединим елементима хорора, успева да у *високу књижевност* унесе провокативност кодирану на начин да се она прочита у широј читалачкој публици, у исто време задржавајући уметнички ниво најрафинираније америчке модерне прозе, није ли време да се и ми, троји и ташти, с тим истим проблемом у коштац ухватимо? Не морамо то чинити сви одреда, нека то чине они којима такво чињење суштински *лежи*. Дакле, високи квалитет је оно што вас одводи до канона, никако припадност зонама полутара, *високој* или *ниској* књижевности. Наводнике над једну или другу можемо стављати *до миле воље*, они не вреде ничему уколико иза њих, иза оног који их поставља,

не стоји дело високог квалитета, ма којој од речених пола он припадао. Шта суштински желим да кажем? Најпре то да нестрпљиво чекам да прочитам сјајан детективски или крими, па и хорор роман, изузетно високог књижевног квалитета. Дакако и то да сам нестрпљив да га напишем уколико ме моја књижевна опсесија буде водила тој страни. „Слобода”, можда би у овом часу узвикнуо наш добри стари Лав Толстој, „без дискриминације, без злоупотребе властите позиционираниости у књижевности.” Јер, у чему би иначе била разлика између дозлабога лоше написаног дела *високе* књижевности и исто толико лошег кримића? Напросто, нема је! Речено језиком Емила Золе, злочин је исти, јер је писати лоше *једини злочин који у књижевности може да почини*. Дело мора да живи у духу свог времена, али за разлику од његових импута, оно му противставља смисао и квалитет као читаоцу понуђени избор, као могућност да се зло времена у којем боравимо *победи* дубоким смислом и вредношћу уметничког плетива. Корпус *ниске* књижевности може се сматрати фундусом из којег *висока* књижевност може захватати прегрштима, на општу корист свих нас. Није ли, може бити, на неки чудноват начин тако настала Набоковљева *Лолита*? Нису ли тим богазама у *високу* књижевност пригреле и поједине странице Достојевског? *Ниска* књижевност је попут песка у којем се играју деца. Врло иновативно и, нека је хвала Творцу, најчешће без тенденциозности. Ево, затварам очи на тренутак. Иза склопљених капака, мојим мислима корача један шармантни шестогодишњи дечак, носећи преко собе хоклицу. Пошао је да из неког високог прегратка за се приграби слаткиш. Дечак говори свом оцу: „Имам ја, тађо, једну столицу, она је лек за моју напаћену душу!” Није ли ова реченица онаквом из какве може изникнути читава једна књижевност? И није ли такозвана *ниска* књижевност налик некој новој *народној* књижевности? Да ли смо у стању да се одрекнемо свих облика дискриминације другог и другачијег, захтевајући квалитет и уметничку вредност?! Тврдим, то је сржно питање, јер је књижевност најпреча наша Отаџбина. За Бога, дакле, за Отаџбину, за Квалитет! За писца, Лава, усред свог времена.